

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในการสร้างเครือข่ายการสื่อสารทางการเมือง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนด้านการสื่อสารทางการเมือง 2) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายของสื่อมวลชนด้านการสื่อสารทางการเมือง โดยมีกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการสื่อสาร
2. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน
3. บทบาทของสื่อมวลชนในกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
4. สภาพภาพรวมการสื่อสารของพื้นที่วิจัยจังหวัดสงขลา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการสื่อสาร (Communication Networking)

เครือข่าย (Network) มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้ให้ความหมายที่คล้ายคลึงกันไว้ดังนี้ สุธยา พลศรี (2552) ให้ความหมายของเครือข่ายว่าหมายถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกันพบปะสังสรรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้นแต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ วัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกับการสนับสนุนช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน คือ การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ซึ่งกันและกัน

เสรี พงศ์พิศ (2551) ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึงขบวนการทางสังคมเกิด จากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมายวัตถุประสงค์และความ ต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็น เอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2560) กล่าวถึงเครือข่ายว่า หมายถึงการที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใดๆ ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์หรือ ข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิรูป การศึกษา โดยกลุ่มเครือข่ายนี้ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

พระมหาสุทิตยอาภากร (อบอุ้น) (2559) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึง ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะ ระดมทรัพยากรกระบวนการความรู้และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้ มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือ และ การเปิดรับในสิ่งใหม่นั้นเสมอ

ประเด็นสำคัญของนิยามข้างต้น คือ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดย สมัยครใจ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็น สมาชิก เครือข่ายต้องไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กร นั้น ๆ

การเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย ไม่ได้หมายถึงการจัดการให้คนมานั่ง “รวมกัน” เพื่อพูดคุยสนทนากันเฉยๆโดยไม่ได้ “รวมกัน” ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เปรียบเหมือนการเอาก้อนอิฐมากอง รวมกัน ย่อมไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด การเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเอาอิฐแต่ละก้อนมา ก่อกันเป็นกำแพงโดยการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากันอย่างเป็นระบบ และก็ไม่ใช่เป็นแค่การรวมกลุ่ม ของสมาชิกที่มีความสนใจร่วมกันเพียงเพื่อพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเท่านั้น แต่ จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย ไม่ใช่การ รวบรวมรายชื่อบุคคลที่มีความสนใจเหมือนกันไว้ในมือเพื่อสะดวกแก่การติดต่อ การมอบหมายให้ สมาชิกแต่ละคนหาสมาชิกเพิ่มขึ้น ยิ่งได้รายชื่อมากก็ยิ่งทำให้เครือข่ายใหญ่ขึ้น การกระทำเช่นนี้ เปรียบเสมือนการขยายถุงใส่อิฐให้โตขึ้นเพื่อจะได้บรรจุอิฐได้มากขึ้น แต่กองอิฐในถุงก็ยังคง ว่างระเกะระกะขาดการเชื่อมโยงประสานกันอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรม บางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความ จำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีภารกิจ ใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้

การรวมตัวเป็นเครือข่ายในลักษณะการแลกเปลี่ยน ต้องสกัดเอาส่วนดีหรือ จุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเรียนรู้และสนับสนุนกันและกัน เป็นการผนึกกำลัง (synergy) ในลักษณะที่มากกว่า $1+1 = 2$ แต่ต้องเป็น $1+1 > 2$ เรียกว่าเป็น “พลังทวีคูณ” ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานเป็นเครือข่ายต้องดีกว่าผลรวมที่เกิดจากการปล่อยให้ต่างคนต่างทำแล้วนำผลลัพธ์ของแต่ละคนมารวมกัน

องค์ประกอบของเครือข่าย

เครือข่ายเทียม (Pseudo network) หมายถึงเครือข่ายชนิดที่เราหลงผิดคิดว่าเป็นเครือข่าย แต่แท้จริงแล้วเป็นแค่การประชุมพบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิก โดยที่ต่างคนต่างก็ไม่ได้มีเป้าหมายร่วมกัน และไม่ได้ตั้งใจที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการรวมกลุ่มแบบเฮโลสาระพา หรือรวมกันตามกระแสนิยมที่ไม่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ลักษณะของเครือข่ายลวงจะไม่มี การสานต่อระหว่างสมาชิก ดังนั้น การทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของเครือข่ายจึงมีความสำคัญ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถสร้างเครือข่ายแทนการสร้างเครือข่ายเทียม เครือข่าย (แท้) มีองค์ประกอบสำคัญอยู่อย่างน้อย 7 อย่างด้วยกัน คือ

1. มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน (common perception)
2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)
3. มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits)
4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation)
5. มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship)
6. มีการเกี่ยวพันพึ่งพากัน (interdependent)
7. มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน (interaction) มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน

(common perception) www.loei.go.th/TH/attachments สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2560

องค์ประกอบของเครือข่าย. เครือข่ายเทียม (Pseudo network) หมายถึงเครือข่ายชนิดที่เรา หลงผิดคิดว่าเป็นเครือข่าย แต่แท้จริงแล้วเป็นแค่การประชุมพบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิก ...

สมาชิกในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกร่วมคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน (common perception)

การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกันแล้ว จะประสานงานและขอความร่วมมือยาก เพราะแต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคน

ละทิศละทาง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้นต้องอยู่ในส่วนของกระบวนการ (process) ภายใต้การรับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับแล้ว มิฉะนั้นความเห็นที่ต่างกันจะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits) คำว่าผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ตัวเงิน เป็นความต้องการ (need) ของมนุษย์ในเชิงปัจเจก เช่นเกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ โอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ

สมาชิกของเครือข่ายต่างก็มีความต้องการเป็นของตนเอง (human needs) ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเขาหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น ดังนั้น ในการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้องขอ ลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด

การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)

วิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึงการที่สมาชิกมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง มีความเป็นเอกภาพ และช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกบางกลุ่มขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้นก็จะมีแตกต่างจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็นจะต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายให้มากที่สุดแม้จะไม่ซ้อนทับกันแบบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

<https://www.nstda.or.th/th/nstda-knowledge/knowledge-management/3313-tapi-an-model-km> สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2560

มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits)

คำว่าผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ตัวเงิน ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเขาหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เขามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น

ดังนั้น ในการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้องขอ ลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็นเพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด

การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation)

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน (partner)” ของเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal relationship) คือความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) ในลักษณะเจ้านาย ลูกน้อง ซึ่งบางครั้งก็ทำได้ยากในทางปฏิบัติเพราะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่าย โดยการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบ แต่ถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมาก

มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship)

องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งแล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ ($1+1 > 2$) มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่

การเกี่ยวพันพึ่งพากัน (interdependence)

เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน การที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในสภาวะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ การดำรงอยู่

ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่าย การเกื้อหนุนพึ่งพากันในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน (interaction)

หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับก้อนหินแต่ละก้อนที่รวมกันอยู่ในถ้ำ แต่ละก้อนก็อยู่ในถ้ำอย่างเป็นอิสระ ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียน การพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน โดยที่ผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรเป็นการแลกเปลี่ยนกัน (reciprocal exchange) มากกว่าที่จะเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้รับฝ่ายเดียว (unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะเกิดความผูกพันระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

องค์ประกอบข้างต้นไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ในการนำไปช่วยจำแนกระหว่างเครือข่ายแท้ กับเครือข่ายเทียมเท่านั้น แต่ยังสามารถแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่จะมีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วย

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่าย ที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อก่อเกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมาร่วมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหา

ผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธี เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกที่ว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่าวนั้นๆ

การก่อเกิดของเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างมีจุดเริ่มต้น หรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่างๆกัน แบ่งชนิดของเครือข่ายออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ

เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกเอง (ฉันทะ) เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่ อาศัยความเป็นเครือญาติ เป็นคนในชุมชน หรือมาจากภูมิลำเนาเดียวกันที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มโดยจัดตั้งเป็นชมรมที่มีกิจกรรมร่วมกันก่อน เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจึงขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป หรือมีการขยายเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ของกลุ่มมากขึ้น ในที่สุดก็พัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายเพื่อให้ครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิกได้กว้างขวางขึ้น

เครือข่ายประเภทนี้ มักใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวที่ยาวนาน แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว มักจะเข้มแข็ง ยั่งยืน และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเพิ่มขึ้น

เครือข่ายจัดตั้ง

เครือข่ายจัดตั้งมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้กลไกของรัฐผลักดันให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว และส่วนมากภาคีหรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะไม่ค่อยมีพื้นฐาน ความต้องการ ความคิด ความเข้าใจ หรือมุมมองในการจัดตั้งเครือข่ายที่ตรงกันมาก่อนที่จะเข้ามารวมตัวกัน เป็นการทำงานเฉพาะกิจชั่วคราวที่ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไปในที่สุด เว้นแต่ว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดี ดำเนินงานเป็นขั้นตอนจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดเป็นความผูกพันระหว่างสมาชิกจนนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มสมาชิกจะยังคงรักษาสถานภาพของเครือข่ายไว้ได้ แต่มีแนวโน้มที่จะลดขนาดของเครือข่ายลงเมื่อเปรียบเทียบกับระยะก่อตั้ง

เครือข่ายวิวัฒนาการ

เป็นการถือกำเนิดโดยไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติตั้งแต่แรก และไม่ได้เกิดจากการจัดตั้งโดยตรงแต่มีกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยยังไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจนนัก หรืออีกลักษณะหนึ่งคือถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟัง หรือการไปได้เห็นการดำเนินงานของเครือข่ายอื่นๆ มา แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกัน สร้างพันธสัญญาเป็นเครือข่ายช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง เครือข่ายที่ว่านี้แม้จะไม่ได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงตั้งแต่แรก แต่ถ้าสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี เมื่อได้รับการกระตุ้นและ

สนับสนุน ก็จะสามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งทำนองเดียวกันกับเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เครือข่ายในลักษณะนี้พบเห็นอยู่มากมาย เช่น เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น

ประเภทของเครือข่ายทางสังคม

ประเภทของเครือข่ายตามหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้กันทั่วไป (เสรี พงศ์พิศ 2552) แบ่งได้ดังนี้

1) แบ่งตามความซับซ้อนของกลไกการทำงาน โดยพิจารณาจากความซับซ้อนในการรวมตัว และขยายตัวของสมาชิกจากความซับซ้อนน้อยแล้วเพิ่มความซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายชั้นเดียว เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกเพียงระดับเดียว โครงสร้างไม่มีความซับซ้อนมาก (2) เครือข่ายหลายชั้น เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันในลักษณะของการขยายเครือข่ายออกไปหลายระดับหรือหลายชั้น ซึ่งจะมีความซับซ้อนที่หลายระดับ

2) การแบ่งตามสถานภาพและบทบาทของสมาชิกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายแนวนอน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายจะมีตำแหน่งและหน้าที่ที่ทัดเทียมกัน ไม่มีใครมีอำนาจเหนือกว่าใคร แต่ต่างนำศักยภาพของตนมาใช้ ในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างเต็มที่ (2) เครือข่ายแนวตั้ง เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีลักษณะแตกต่างกัน เมื่อรวมเป็นเครือข่ายสมาชิกจะมีตำแหน่งหน้าที่แตกต่างกันออกไป เช่น สมาชิกแกนนำสมาชิกธรรมดา สมาชิกสมทบ เป็นต้น

3) การแบ่งตามระดับการรวมตัวของสมาชิกเป็นการแบ่งประเภทของเครือข่ายตามลักษณะการมารวมกันเป็นเครือข่ายของสมาชิก ซึ่งมีระดับแตกต่างกันออกไปหลายระดับ คือ (1) เครือข่ายระดับบุคคลเป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลต่างๆ มารวมกันเป็นเครือข่ายเช่น เครือญาติเพื่อนบ้าน บุคคลที่ประกอบอาชีพเดียวกัน เป็นต้น (2) เครือข่ายระดับกลุ่มหรือองค์กร เป็นเครือข่ายที่สมาชิกเกิดจากการรวมตัว ของกลุ่มหรือองค์กรไม่ใช่บุคคล เช่น ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรจังหวัดสงขลา สหพันธ์ครูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับต่างๆ เครือข่ายมหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย เป็นต้น (3) เครือข่ายระดับบุคคลกับกลุ่มหรือองค์กร เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วย บุคคลต่างๆ กับกลุ่มหรือองค์กร สูงเป็นคนละระดับกัน (4) เครือข่ายระดับชุมชนต่างๆ เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยชุมชนขนาด ต่างๆ เช่น ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเมืองกับเมือง ประเทศต่อประเทศ เป็นต้น หรือสมาชิกอาจจะประกอบด้วยชุมชนขนาดเดียวกัน หรือต่างขนาดก็ได้ (5) เครือข่ายระดับสถาบัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสถาบันประเภทเดียวกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันครอบครัว หรือสถาบันต่างประเภทกัน เช่น สถาบันครอบครัวกับสถาบันศาสนา เป็นต้น

4) การแบ่งตามลักษณะการเป็นศูนย์กลางของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณา จากลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับสมาชิกว่าเป็นแบบใด ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (1) เครือข่ายรวมศูนย์เป็นเครือข่ายที่มีศูนย์กลางเพียงศูนย์เดียว มีลักษณะเป็น แบบการรวมอำนาจไว้ในศูนย์กลาง สมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลางเท่านั้น หรือมีศูนย์กลางเป็นแม่ข่าย ส่วนสมาชิกเป็นลูกข่ายที่ต้องดำเนินงานตามแม่ข่าย เช่น ครูสภา สันนิบาต สหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นต้น (2) เครือข่ายกระจายศูนย์เป็นเครือข่ายที่สมาชิกมีอิสระในการดำเนินงาน แต่จะมีคณะกรรมการร่วมทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง หรือประสานงานเครือข่าย (3) เครือข่ายผสมเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างทั้งรูปแบบรวมศูนย์และกระจายศูนย์รวมกัน กล่าวคือ มีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงานระหว่างสมาชิกแต่ให้สมาชิกมีอิสระในการติดต่อประสานงานกันได้ โดยตรงอีกด้วย (4) เครือข่ายเชิงซ้อน เป็นเครือข่ายที่โครงสร้างเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถ ติดต่อประสานงาน ร่วมมือกันดำเนินงานภายในเครือข่ายได้โดยตรง โดยมีศูนย์กลางประสานงานหลายศูนย์

5) การแบ่งตามระดับความสัมพันธ์กับศูนย์กลาง เป็นการแบ่งประเภทของเครือข่าย โดยพิจารณาจากระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับศูนย์กลางของเครือข่ายแบ่งได้ 3 ประเภท คือ (1) เครือข่ายใกล้ชิดเป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางมากที่สุด เช่น เครือข่ายญาติ พี่น้อง เพื่อนสนิท เป็นต้น (2) เครือข่ายรองเป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกที่บุคคลผู้เป็นศูนย์กลางรู้จัก คำนึงน้อยกว่ากลุ่มเครือข่ายใกล้ชิด ได้แก่ ญาติ พี่น้องลำดับห่างๆ คนที่รู้จักคุ้นเคยทั่วไป เป็นต้น (3) เครือข่ายขยาย เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วย สมาชิกซึ่งบุคคลผู้เป็นจุดศูนย์กลางไม่รู้รู้จักโดยตรง แต่สามารถติดต่อสัมพันธ์โดยผ่านบุคคลในเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง

6) การแบ่งตามขนาดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากจำนวนของ สมาชิกที่รวมกันเป็นเครือข่ายแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายขนาดใหญ่หรือเครือข่ายรวม เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิก เป็นจำนวนมาก เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิก ประกอบด้วยกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองต่างๆ มากกว่า 70,000 กองทุน ชุมชนสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วย สหกรณ์การเกษตรทุกอำเภอ เป็นต้น (2) เครือข่ายขนาดเล็กหรือเครือข่ายย่อย เป็นเครือข่ายที่มีขนาดเล็กกว่าเครือข่ายรวม มารวมกันเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านรวมกันเป็น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของแต่ละตำบลรวมกัน เป็นเครือข่ายผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับอำเภอ เป็นต้น

7) การแบ่งตามแหล่งกำเนิดของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะของที่มา หรือแหล่งเกิดของเครือข่ายเป็นสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายธรรมชาติเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติเนื่องจากมีปัจจัยบางอย่างสนับสนุน เช่น เครือญาติเดียวกันนับถือศาสนาเดียวกัน ร่วมถิ่นกำเนิดเดียวกัน ประสบ ปัญหาเหมือนกัน เป็นต้น (2) เครือข่ายจัดตั้งเป็น

เครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งของมนุษย์โดยมีวัตถุประสงค์ อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เพื่อป้องกันแก้ไข ปัญหาชุมชน เพื่อพัฒนาอาชีพ เพื่อการเพิ่มพูนรายได้เพื่อรวมพลังของคนในชุมชน เพื่อความมั่นคง ของชุมชนหรือจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เป็นต้น

8) การแบ่งตามลักษณะของสมาชิกที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นการแบ่งโดย พิจารณา จากความเหมือน หรือความคล้ายคลึงกันของสมาชิก และความแตกต่างกันของสมาชิก แบ่งได้ 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายประเภทเดียวกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยบุคคลกลุ่ม หรือ องค์กรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดต่างๆ สมาพันธ์ ครูแห่งประเทศไทย สมัชชาคนจนภาคอีสาน สันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย ชมรม กำนัน ผู้ใหญ่ บ้านแห่งประเทศไทยเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคใต้ เป็นต้น (2) เครือข่ายต่างประเภทกัน เป็น เครือข่ายที่สมาชิกประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งมีความแตกต่างกัน แต่มาร่วมกันเป็นเครือข่ายเนื่องจากมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายประชารัฐจังหวัดต่างๆ ประชาคมจังหวัดต่างๆ เป็นต้น

9) การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์กับรัฐบาลเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการ จัดตั้ง และการสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นสำคัญ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ (1) เครือข่ายภาครัฐ เป็น เครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งหรือการสนับสนุนโดย รัฐบาลเช่น เครือข่ายอุตสาหกรรมขนาดกลางและ ขนาดย่อม เครือข่ายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และเครือข่าย อื่นๆ ที่จัดตั้งและสนับสนุนโดยกระทรวง กรมและหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาล (2) เครือข่าย ภาคเอกชน เป็นเครือข่ายที่ประชาชนรวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อ วัตถุประสงค์บางอย่าง โดยไม่อยู่ใต้ การ บังคับบัญชาของรัฐบาลเช่น สโมสรไลออนแห่งประเทศไทย สโมสรโรตารีแห่งประเทศไทย สมาคม ธนาคารแห่งประเทศไทย สมาคมพ่อค้าจังหวัดต่างๆ (3) เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นเครือข่าย ที่เกิดจากองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งไม่ถูกบังคับบัญชาโดยรัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาในด้าน ต่างๆ โดยไม่แสวงหากำไร เช่น คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งประเทศไทย คณะกรรมการประสานงาน องค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ เป็นต้น

10) การแบ่งตามลักษณะของงาน เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะกิจกรรมการ ดำเนินงานของเครือข่ายแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายพื้นที่ เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานอยู่ ในพื้นที่เดียวกัน โดยกิจกรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป เช่น อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ตำบล เดียวกัน อำเภอเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน ประเทศเดียวกัน เป็นต้น แต่รวมกันเป็นเครือข่าย (2) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายที่ดำเนินงานในกิจกรรมที่เหมือนกันหรือ คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจจะ ครอบคลุมพื้นที่หลายหมู่บ้าน หลายตำบล หลายอำเภอ หลายจังหวัด หลายประเทศ เป็นต้น

11) การแบ่งตามกฎหมาย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากการจดทะเบียน หรือการไม่จด ทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายของเครือข่ายแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายที่ไม่เป็นนิติ บุคคลเป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ หรือยังไม่ได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล

ตามที่กฎหมายกำหนด เช่น ชมรม สมาคมต่างๆ ที่ยังไม่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล เป็นต้น (2) เครือข่ายนิติบุคคล เป็นเครือข่ายที่ดำเนินการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ถูกต้องตามกฎหมาย และระเบียบของส่วนราชการ เช่น ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย หอการค้าแห่งประเทศไทย เป็นต้น

12) การแบ่งตามรูปแบบความร่วมมือระหว่างสมาชิกเป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะความร่วมมือของสมาชิกในการดำเนินงานของเครือข่ายแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายไม่เป็นทางการเป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย โดยไม่ต้องมีการลงนาม ไม่ต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่มารวมกันด้วยความจริงใจ เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น (2) เครือข่ายเป็นทางการเป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันภายใต้พันธสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษร มีการกำหนดโครงสร้างกฎระเบียบของเครือข่ายบทบาท หน้าที่ของสมาชิกไว้ อย่างชัดเจน เช่น สภานายความ เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) เป็นต้น

13) การแบ่งตามคุณสมบัติของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากคุณลักษณะ ของการรวมกันเป็นเครือข่ายแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) เครือข่ายเทียมเป็นเครือข่ายที่ขาดคุณสมบัติของการเป็นเครือข่ายแต่เข้าใจว่าเป็นเครือข่าย เพราะเป็นเพียงการรวมกันของสมาชิกแต่ไม่ได้ร่วมกันแบบเครือข่าย ไม่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ไม่มีความตั้งใจที่จะดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ตัวอย่างเช่น สมาชิกของสมาคมศิษย์เก่าบางสถาบันการศึกษาที่มีการจัดงานชุมนุมศิษย์เก่าทุกปี สมาชิกในรุ่นเดียวกันต่างมาสังสรรค์กันในลักษณะของการรับประทานอาหารเท่านั้น ไม่ได้มีกิจกรรมอื่นใดอีก เป็นต้น (2) เครือข่ายแท้เป็นเครือข่ายที่สมาชิกรวมกันเป็นเครือข่ายแล้วมีลักษณะของการเป็นเครือข่ายที่แท้จริง

14) การแบ่งตามลักษณะของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาลักษณะที่สำคัญ ของเครือข่ายแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีต่างๆ เช่น ชมรมแพทย์แผนไทยภาคใต้ เป็นต้น (2) เครือข่ายกิจกรรม เป็นเครือข่ายช่วยเหลือและร่วมมือทำกิจกรรมในลักษณะ เดียวกัน หรือสนับสนุน ส่งเสริมกัน เช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น (3) เครือข่ายทรัพยากร เป็นเครือข่ายที่ระดม และจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ภาครัฐ เอกชน เข้าไปส่งเสริมสนับสนุนการขาดแคลนทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ให้สามารถ ดำเนินการต่อไปได้อย่างที่คาดหวัง เช่น เครือข่ายประมงชายฝั่งจังหวัดสงขลา เป็นต้น

15) การแบ่งตามวิชาชีพของสมาชิก เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากลักษณะการประกอบอาชีพของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นหลายประเภท เช่น เครือข่ายครู เครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายนักการเมือง เครือข่ายกำนันผู้ใหญ่บ้าน เครือข่ายแพทย์แผนไทย เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น

16) การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมของเครือข่าย เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจาก ลักษณะของกิจกรรม หรืองานที่ดำเนินการ ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายประเภท เช่นเครือข่ายสตรี เครือข่ายเด็ก และเยาวชน เครือข่ายคนพิการ เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

ลักษณะของเครือข่ายทางสังคม

สนธยา พลศรี (2550) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของเครือข่าย มีดังนี้

- 1) มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็ง สามารถดำเนินงาน และขยายกิจการของเครือข่าย ได้ และมีประสิทธิภาพ
- 2) มีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเครือข่าย ที่อาจจะเกิดจากสมาชิก หรือชุมชน ท้องถิ่น ที่สมาชิกอยู่อาศัยหรือจากภายนอกชุมชน หรือจากการบูรณาการภูมิปัญญาทั้งสองได้อย่างเหมาะสม กับเครือข่าย
- 3) มีสัมพันธภาพที่ดี เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกและภายนอกทำให้การดำเนินงานของเครือข่ายราบรื่นเป็นที่ยอมรับ และประสบความสำเร็จ
- 4) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกเครือข่ายมีช่องทางให้สมาชิกได้มีเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวก ทำให้สมาชิกได้รับความรู้และประสบการณ์ ตลอดเวลา
- 5) การทำกิจกรรมและความต่อเนื่องเครือข่ายสามารถคิดและดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเองสม่ำเสมอ และต่อเนื่องไม่ขาดตอนไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก
- 6) ทรัพยากรและการแบ่งปัน เครือข่ายมีทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ อาจจะโดยการจัดหาของเครือข่ายเอง หรือการแบ่งปันกับองค์กร และเครือข่ายอื่นๆ ทำให้เครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้และมีประสิทธิภาพ
- 7) การเรียนรู้และนวัตกรรม สมาชิกของเครือข่ายมีการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่างๆ สามารถสร้างนวัตกรรม ทั้งที่เป็นความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ประโยชน์ได้
- 8) การสื่อสารเครือข่ายสามารถสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับสมาชิกได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว ทำให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยและเป็นประโยชน์
- 9) การบริหารจัดการที่ดี เครือข่ายมีการบริหารจัดการที่ดีเหมาะสมกับการดำเนินงานของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล

10) ระบบการติดตามและประเมินงาน เครือข่ายมีระบบการติดตาม และประเมิน งานที่มีประสิทธิภาพ มีฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายอย่างเพียงพอ สามารถให้การสนับสนุน ช่วยเหลือสมาชิกได้ทันเวลาและเหมาะสม

การสร้างเครือข่าย (Networking)

หมายถึงการทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบฟุ้งฟิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย

Schermerhorn, Hunt, and Osborn (2003) นำเสนอว่าเครือข่ายการสื่อสารที่ดีจะช่วยให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่ายขึ้น โดยแบ่งกลุ่มเครือข่ายการสื่อสารได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มปฏิกริยา (Interacting Groups) เป็นการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face to Face Communication) ซึ่งสมาชิกในองค์กรจะทำงานร่วมกัน มีการประสานกิจกรรมอย่างใกล้ชิดข้อมูลจะมีการเคลื่อนย้ายไปยังทุกคน ซึ่งมีรูปแบบเครือข่ายการสื่อสารแบบกระจายอำนาจ (Decentralized communication networks) ที่เชื่อมสมาชิกทุกคนโดยตรงกับอีกฝ่ายหนึ่ง โดยสื่อสารกันโดยตรง และใช้ข้อมูลร่วมกับอีกฝ่ายหนึ่ง เครือข่ายของการสื่อสารแบบกระจายอำนาจเหมาะสำหรับงานที่มีความสลับซับซ้อนและงานไม่ประจำ (Nonroutine Tasks) มีแนวโน้มที่จะสร้างความพึงพอใจให้กับสมาชิกในระดับสูง

1.2 กลุ่มปฏิบัติการร่วมกัน (Co-acting Groups) สมาชิกในองค์กรจะทำงานเป็นอิสระต่อกัน เครือข่ายของการสื่อสารแบบรวมอำนาจ (Centralized Communication) เป็นการสื่อสารของกลุ่มซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มจะติดต่อไปยังบุคคลเพียงคนเดียวที่เป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร ซึ่งทำหน้าที่ในการแก้ปัญหาหรือทำการตัดสินใจ เครือข่ายการสื่อสารแบบรวมอำนาจจะมีประสิทธิภาพสูงในการแก้ปัญหาที่ง่าย ๆ เมื่องานนั้นเป็นงานประจำหรือเป็นงานที่อาศัยข้อมูลเพียงด้านเดียวเท่านั้น

1.3 กลุ่มเผชิญหน้า (Counteracting Groups) เป็นความไม่ลงรอยกันหรือเป็นปัญหาซึ่งเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มในองค์กร ความขัดแย้งเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ความต้องการในการรับรู้ ทศนคติ และขาดความเข้าใจกัน หรือเป็นความขัดแย้งทางด้านเหตุผล และอารมณ์ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มต่างๆ ภายในองค์กร ซึ่งอาจเป็นกลุ่มงานในหน้าที่หรือกลุ่มงานข้ามหน้าที่ได้ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการร่วมมือกันและการประสานกิจกรรมในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ในกลุ่มเผชิญหน้าจะมีเครือข่ายการสื่อสารแบบจำกัด (Restricted

Communication network) โดยที่กลุ่มหรือสมาชิกในองค์กรบางตำแหน่งพยายามจะสื่อสารที่มีความไม่เป็นกลาง เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง ซึ่งการสื่อสารเพื่อรักษาความขัดแย้งที่เหมาะสมจะป้องกันความเฉื่อยชา เป็นการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนผ่อนคลายความตึงเครียด และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ถ้ามากเกินไปจะทำให้เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายและความสำเร็จขององค์กร

การรักษาเครือข่าย

ตราบไคที่ภารกิจเครือข่ายยังไม่สำเร็จย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาเครือข่ายไว้ ประคับประคองให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้ และบางกรณีหลังจากเครือข่ายได้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายแล้ว ก็จำเป็นต้องรักษาความสำเร็จของเครือข่ายไว้ หลักการรักษาความสำเร็จของเครือข่าย มีดังนี้ (www.loei.go.th สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2560)

1. มีการจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง
 2. มีการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย
 3. กำหนดกลไกสร้างระบบจูงใจ
 4. จัดหาทรัพยากรสนับสนุนเพียงพอ
 5. ให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา
 6. มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง
- การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

เครือข่ายจะก้าวไปสู่ช่วงชีวิตที่ถดถอยหากไม่มีกิจกรรมใดๆที่สมาชิกของเครือข่ายสามารถกระทำร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจาก เมื่อไม่มีกิจกรรมก็ไม่มีกลไกที่จะดึงสมาชิกเข้าหากัน สมาชิกของเครือข่ายก็จะไม่มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กัน เมื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกลดลงก็ส่งผลให้เครือข่ายเริ่มอ่อนแอ สมาชิกจะเริ่มสงสัยในการคงอยู่ของเครือข่าย บางคนอาจพาลคิดไปว่าเครือข่ายล้มเลิกไปแล้ว

ความยั่งยืนของเครือข่ายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีการจัดกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งกิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน (pattern) ของการกระทำที่สมาชิกของเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน ด้วยเหตุนี้ การที่จะรักษาเครือข่ายไว้ได้ต้องมีการกำหนดโครงสร้างและตารางกิจกรรมไว้ให้ชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลา ความถี่ และต้องเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดสมาชิกให้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเป็นกิจกรรมเดียวที่ใช้สำหรับสมาชิกทุกคน ในสำรวจดูความต้องการเฉพาะของสมาชิกในระดับย่อยลงไปในแต่ละคนและแต่ละกลุ่ม กล่าวคือควรจะมีกิจกรรมย่อยที่หลากหลายเพียงพอที่จะตอบสนองความสนใจของสมาชิกกลุ่มย่อยในเครือข่ายด้วย โดยที่กิจกรรมเหล่านี้ก็ต้องอยู่ในทิศทางที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของเครือข่าย กิจกรรมเหล่านี้อาจ

จัดในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การวางแผนงานร่วมกัน การพบปะเพื่อประเมินผลร่วมกันประจำทุกเดือน ฯลฯ หรือจัดในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น จัดกีฬาสนทนาการระหว่างสมาชิก จัดงานประเพณีท้องถิ่นร่วมกัน เป็นต้น ในกรณีที่เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมาก กิจกรรมไม่ควรรวมศูนย์อยู่เฉพาะส่วนกลาง ควรกระจายจุดพบปะสังสรรค์หมุนเวียนกันไปเพื่อให้สมาชิกเข้าร่วมได้โดยสะดวก

การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย

สัมพันธภาพที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืนต่อไป ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นเสมือนน้ำมันที่คอยหล่อลื่นการทำงานร่วมกันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อใดที่สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกบาดหมางไม่เข้าใจกัน หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกันโดยหาข้อตกลงไม่ได้ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกก็จะเริ่มแตกกร้าว ซึ่งหากไม่มีการแก้ไขอย่างทันท่วงที ก็จะนำไปสู่ความเสื่อมถอยและความสิ้นสุดลงของเครือข่ายได้ ดังนั้น ควรมีการจัดกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยเฉพาะ และควรจัดอย่างสม่ำเสมอไม่ใช่จัดในช่วงที่มีปัญหาเกิดขึ้นเท่านั้น

นอกจากนี้สมาชิกของเครือข่ายพึงตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสัมพันธภาพ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันที่อาจเกิดขึ้น สมาชิกควรแสดงความเป็นมิตรต่อกัน เมื่อเกิดความขัดแย้งต้องรีบแก้ไขและดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจกันใหม่ นอกจากนี้ควรมีมาตรการป้องกันปัญหาก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น ในการจัดโครงสร้างองค์กรควรแบ่งอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน และไม่ซ้ำซ้อน การกำหนดเป้าหมายการทำงานที่สมาชิกยอมรับร่วมกัน การจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอ การกำหนดผู้นำที่เหมาะสม การกำหนดกติกาอันเป็นที่ยอมรับร่วมกัน เป็นต้น

การกำหนดกลไกสร้างระบบจูงใจ

สมาชิกจะยังเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายตราบนานเท่าที่ยังมีสิ่งจูงใจเพียงพอที่จะดึงดูดให้เข้าไปมีส่วนร่วม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกำหนดกลไกบางประการที่จะช่วยจูงใจให้สมาชิกเกิดความสนใจอยากเข้ามีส่วนร่วม ซึ่งตามทฤษฎีแรงจูงใจแล้ว ปัจเจกต่างก็มีสิ่งจูงใจที่ต่างกัน ดังนั้นควรทำการวิเคราะห์เพื่อบ่งชี้ถึงแรงจูงใจที่แตกต่างหลากหลายในแต่ละบุคคล แล้วทำการจัดกลุ่มของสิ่งจูงใจที่ใกล้เคียงกัน ออกเป็นกลุ่ม ๆ อาทิ ค่าตอบแทน เกียรติยศชื่อเสียง การยอมรับ ฯลฯ อันจะนำไปสู่มาตรการในการสร้างแรงจูงใจสำหรับบุคคลในแต่ละกลุ่มอย่างเฉพาะเจาะจง

ถ้าจำเป็นจะต้องให้ค่าตอบแทนเพื่อเป็นสิ่งจูงใจ ควรเป็นการแลกเปลี่ยนกับผลงานมากกว่า การให้ผลตอบแทนในลักษณะเหมาจ่าย กล่าวคือผู้ที่รับค่าตอบแทนต้องสร้างผลงานเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน โดยผลงานที่ได้ต้องสนับสนุนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาเครือข่าย และ

ควรมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรให้ชัดเจน เพื่อสร้างทักษะผูกพันระหว่างผู้รับทุนและผู้ให้ทุน การให้ค่าตอบแทนก็ไม่ควรให้ทั้งหมดในงวดเดียว ทั้งนี้เพื่อให้มีการปรับลดค่าตอบแทนได้หากผู้รับทุนไม่ดำเนินการตามสัญญา

ในกรณีที่ต้องการให้เกียรติยศและชื่อเสียงเป็นสิ่งจูงใจโดยเฉพาะในงานพัฒนาสังคมที่มักจะไม่มีค่าตอบแทนการดำเนินงาน จำเป็นต้องหาสิ่งจูงใจอื่นมาชดเชยสิ่งตอบแทนที่เป็นตัวเงิน ตามทฤษฎีของ Maslow ความต้องการการยกย่องจากผู้อื่น (esteem needs) ที่อยู่ในรูปของอำนาจเกียรติยศชื่อเสียง หรือสถานะทางสังคม เป็นสิ่งที่นำมาใช้จูงใจได้ อาจทำเป็นรูป “สัญลักษณ์” บางอย่าง ที่สื่อถึงการได้รับเกียรติยศ การยกย่องและมีคุณค่าทางสังคม เช่น การประกาศเกียรติยศ เข็มเชิดชูเกียรติ โล่เกียรติยศ เป็นต้น โดยสัญลักษณ์เหล่านี้ต้องมีคุณค่าเพียงพอให้เขาปรารถนาอยากที่จะได้ และควรมีเกียรติยศหลายระดับที่จูงใจสมาชิกเครือข่ายให้ร่วมมือลงแรงเพื่อไต่เต้าไปสู่ระดับที่สูงขึ้นไป ซึ่งจะช่วยให้เกิดความต่อเนื่อง และควรมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่รายชื่อคนกลุ่มนี้อย่างกว้างขวาง

การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ

หลายเครือข่ายต้องหยุดดำเนินการไป เนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงานที่เพียงพอ ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และบุคลากร ที่สำคัญคือเงินทุนในการดำเนินงาน ซึ่งเปรียบเสมือนเลือดที่ไหลเวียนหล่อเลี้ยงเครือข่ายให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ เมื่อขาดเงินทุนเพียงพอที่จะจุนเจือ เครือข่ายอาจต้องปิดตัวลงในที่สุด หากได้รับการสนับสนุนจะต้องมีระบบตรวจสอบการใช้จ่ายอย่างรัดกุม และมีการรายงานผลเป็นระยะ หากการดำเนินงานไม่คืบหน้าอาจให้ระงับทุนได้

การให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไข้ปัญหา

เครือข่ายอาจเกิดปัญหาระหว่างการดำเนินงานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายที่เพิ่งเริ่มดำเนินการใหม่ๆ การมีที่ปรึกษาที่ดีคอยให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือจะช่วยให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้ และช่วยหนุนเสริมให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ควรมีที่ปรึกษาเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ เป็นแหล่งข้อมูลให้ศึกษาค้นคว้า และช่วยอบรมภาวะการเป็นผู้นำให้กับสมาชิกเครือข่าย

การสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

องค์กรหรือเครือข่ายที่เคยประสบความสำเร็จกลับต้องประสบกับความล้มเหลวอย่างรุนแรงเมื่อเวลาผ่านไป เพราะไม่ได้ “สร้างคน” ขึ้นมารับไม้ผลัดต่อจากคนรุ่นก่อนเพื่อสานต่อภารกิจของเครือข่าย จำเป็นต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง เครือข่ายต้องคัดเลือกคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ความสามารถ การมีประสบการณ์ร่วมกับเครือข่ายและที่สำคัญ คือเป็นที่ยอมรับนับถือ และสามารถเป็นศูนย์รวมใจของคนในเครือข่ายได้ ดำเนินการให้คนเหล่านี้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเพิ่ม

ประสบการณ์ในการทำหน้าที่เป็นสมาชิกแกนหลัก เพื่อสืบสานหน้าที่ต่อไปเมื่อสมาชิกแกนหลักต้องหมดวาระไป

ปัจจัยความสำเร็จของเครือข่ายทางสังคม

สมกุล ถาวรกิจ (ม.ป.ป.)2559เสนอว่าการดำเนินงานของเครือข่ายจะประสบความสำเร็จหรือไม่มากนักขึ้นอยู่กับปัจจัย 14 ประการ ดังนี้

- 1) ความเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งจิตใจและความสามัคคีของสมาชิกเครือข่าย
- 2) สมาชิกมีขวัญ กำลังใจ และเจตนารมณ์ร่วมกัน ที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุ ความสำเร็จ
- 3) ความเสียสละของสมาชิก ทั้งร่างกาย สติปัญญาและทุนทรัพย์หรือทรัพยากร
- 4) มียุทธศาสตร์ระบบการจัดการและการวางแผนที่ดีเหมาะสมกับสถานการณ์ สมาชิก รวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น
- 5) มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่ายเป็นระยะๆ สม่าเสมอ
- 6) ใช้กระบวนการดำเนินงาน ตามวงจรคุณภาพ
- 7) ผู้นำเครือข่ายมีวิสัยทัศน์มีความสามารถในการตัดสินใจและประสานงานได้ดี
- 8) สมาชิกเครือข่ายมีคุณภาพทุกคนมองเห็นประโยชน์ร่วมกัน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
- 9) กิจกรรมของเครือข่าย มีการจัดการอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน
- 10) สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย
- 11) มีการดำรงรักษาเครือข่ายเดิมไว้และขยายเครือข่ายใหม่ เพิ่มเติมขึ้นตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง
- 12) สมาชิกมีความจริงใจ จริงจัง มีความศรัทธาต่อกันและกันและต่อเครือข่าย ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ให้เกียรติซึ่งกันและกันมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
- 13) ระเบียบกฎเกณฑ์ของเครือข่าย มีความเหมาะสมกับสมาชิกและการดำเนินงานของเครือข่าย
- 14) มีทรัพยากรเพียงพอต่อการดำเนินงานของเครือข่าย มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ (<https://dtd.ac.th/research/dtdjournalyear11vol2thai/สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน2560>)

จากแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จของเครือข่าย และปัจจัยที่สนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จที่มีอยู่หลายประการ (ธีรวิมล กายแก้ว. 2556) คือ

- 1) สมาชิกและระบบความสัมพันธ์ที่ดีสมาชิก และระบบความสัมพันธ์ของ เครือข่าย เป็นปัจจัยสำคัญเบื้องต้นที่ทำให้เกิดเครือข่าย และทำให้เครือข่ายประสบความสำเร็จใน การดำเนินงาน สมาชิกของเครือข่ายหมายรวมถึงสมาชิกทั้งหมดซึ่งประกอบด้วยสมาชิกทั่วไป ผู้นำและผู้บริหาร

จัดการเครือข่าย และพนักงานต่างๆ ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่าย และระบบ ความสัมพันธ์ที่ดีที่สนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จควรมีลักษณะดังนี้

(1) สมาชิกมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกันที่จะรวมพลังกันเพื่อความสำเร็จร่วมกัน

(2) สมาชิกมีผู้นำกลุ่มแกนนำที่มีภาวะผู้นำที่เหมาะสม เช่น มีวิสัยทัศน์ที่ดีมีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถกล้าตัดสินใจและตัดสินใจได้ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ สามารถจูงใจและประสานงานได้ดี เป็นต้น

(3) สมาชิกมีความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร สมานฉันท์สามัคคีกันไม่แข่งขันกัน หรือขัดแย้งกัน เสียสละไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม

(4) สมาชิกรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น มีพันธสัญญาที่หนักแน่น และรักษาพันธกรณีมีความจริงใจจริงใจซื่อสัตย์ต่อกันและกัน และมีความมั่นคงต่อเครือข่าย

(5) สมาชิกมีค่านิยมร่วมกัน มีความเข้าใจกัน ให้เกียรติกันและกัน มีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้อง สัมพันธ์กันด้วยใจด้วยจิตวิญญาณไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์เพียงอย่างเดียว

(6) การให้ความสำคัญแก่สมาชิกในด้านต่างๆ เพื่อสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของเครือข่ายและความผูกพันต่อเครือข่าย

(7) มีการส่งเสริมให้สมาชิกได้แสดงบทบาทและโอกาส ในการตัดสินใจในกิจกรรมของเครือข่ายด้วยตนเองและร่วมกับผู้อื่น

(8) สมาชิกให้การสนับสนุน ส่งเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีขวัญและกำลังใจ ที่ดีไม่ท้อแท้หรือหมดกำลังใจโดยง่าย

(9) การพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะต่างๆ ของสมาชิกให้มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายได้ด้วยตนเอง

(10) ผู้นำกลุ่มแกนนำและสมาชิกมีความซื่อสัตย์สุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการเงิน และการพัสดุต้องเป็นผู้ที่สมาชิกให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ

2) กระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายเจริญเติบโต และประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน คือกระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย ซึ่งควรมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

(1) เครือข่ายมีลักษณะเป็นองค์กรแห่งความร่วมมือ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกไม่ใช่การบังคับบัญชา หรือสั่งการ

(2) เปิดโอกาสให้สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องในเครือข่ายทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกว้างขวาง ไม่ผูกขาดโดยบุคคล หรือกลุ่มคนเพียงคนเดียวคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

(3) มีความสัมพันธ์แบบแนวราบ สมาชิกมีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันหรือ เสมอภาคกันเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน ไม่มีใครเหนือกว่าใคร

(4) สมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและอย่างสม่ำเสมอ จนกลายเป็นวัฒนธรรมของเครือข่าย

(5) มีองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ร่วมกันของสมาชิกไม่ใช่โดยการขึ้นนำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

(6) มีการเรียนรู้ที่เกิดจากผลของการปฏิบัติจริงหรือการทํากิจกรรมร่วมกัน ไม่ใช่ ผลของการศึกษาจากชุมชนอื่น หรือบุคคลภายนอกเพียงฝ่ายเดียว

(7) มีลักษณะเป็นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบธรรมชาติไม่ใช่เพราะการจัดตั้งการถูกบังคับ หรือความเกรงใจแต่เกิดจากจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิกอย่างแท้จริงไม่ใช่การแสร้งหรือแกล้งทำ

(8) เครือข่ายมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอไม่ขาดตอนทำให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมเครือข่ายอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน

(9) บรรยากาศในการดำเนินงานของเครือข่ายส่งเสริมให้สมาชิกมีความกล้า และมั่นใจที่จะร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นบรรยากาศแบบกัลยาณมิตร เพิ่มพูนความรู้และทักษะให้ สมาชิกอย่างแท้จริง

(10) มีเทคนิควิธีการที่นำมาใช้ในการเรียนรู้ร่วมกันหลายๆ วิธีเหมาะสมกับ สมาชิก และกิจกรรมที่จัดในแต่ละครั้งไม่ซ้ำซากอยู่เพียงเทคนิควิธีการเดียว

3) การบริหารจัดการเครือข่ายที่ดีการบริหารจัดการเครือข่ายที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนความสำเร็จของเครือข่ายซึ่งควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) มีวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์ระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพ หรือ ลักษณะของเครือข่าย

(2) มีกฎ ระเบียบ แนวทางการปฏิบัติของเครือข่ายที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

(3) มีโครงสร้างในการบริหารเครือข่ายที่เหมาะสมกับคุณลักษณะของเครือข่าย

(4) มีทรัพยากรที่เหมาะสมและเพียงพอในการดำเนินงาน ทั้งบุคลากร เงิน วัสดุ อุปกรณ์และอื่นๆ

(5) มีระบบในการปกป้องคุ้มครองสมาชิกให้มีความมั่นคงและปลอดภัย รวมทั้งการจูงใจการเสริมพลังการสร้างขวัญ และกำลังใจให้แก่สมาชิก

(6) มีการบริหารงานแบบประชาธิปไตย ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมใน การบริหารและการดำเนินงาน ยอมรับในเสียงข้างมาก เชื่อมั่นในอิสราภาพ และเสรีภาพของสมาชิก มีความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน เป็นต้น

(7) มีการระดมทรัพยากรต่างๆ มาใช้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ไม่ปล่อย หรือ ละเลยให้สูญเสียไปโดยไม่นำมาใช้ ประโยชน์สามารถควบคุมปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน และ ภายนอกเครือข่ายได้

(8) มีการปรับปรุงพัฒนาเครือข่ายตลอดเวลาตามสถานการณ์ที่ไม่ยึดมั่นอยู่กับ ระบบบริหารแบบใดแบบหนึ่งเพียงระบบเดียว หรือมีความสามารถในการปรับตัว ให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างดี

(9) มีระบบการติดต่อสื่อสารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทั้งภายในเครือข่าย และหน่วยงานภายนอกเครือข่าย

(10) มีระบบการติดตามและประเมินผลที่เหมาะสม มีประสิทธิภาพ เป็นระยะและ สม่าเสมอ และนำผลที่ได้มาใช้ เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน (<https://www.skru.ac.th> สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2560)

4) การขยายเครือข่ายเครือข่ายจะเจริญเติบโตได้นั้นต้องมีการขยายเครือข่ายออกไป ด้วย การหาพันธมิตร หรือสมาชิกเพิ่มเพราะไม่เช่นนั้นแล้วเครือข่ายก็จะไม่เติบโตในเชิงปริมาณ แต่ อาจจะ ถดถอย หรือลดจำนวนของสมาชิกลง และมีผลต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย ช่วงการขยาย เครือข่าย อาจดำเนินการได้ดังนี้

(1) พยายามดำรงรักษาสมาชิกเครือข่ายที่มีอยู่ไว้ไม่ให้ละทิ้งเครือข่าย หรือไม่เลิก เป็นสมาชิกภาพของเครือข่าย

(2) สร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลกลุ่ม องค์กรอื่นๆ ทั้งที่มีอยู่ในชุมชน และ ภายนอกชุมชน

(3) ดำเนินงานในลักษณะของการเป็นเครือข่ายของความร่วมมือ ด้วยการเป็น พันธมิตร หรือภาคีกับบุคคลกลุ่ม องค์กรอื่นๆ ไม่ใช่เป็นคู่แข่งที่ต้องการพิชชนะ

(4) การประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่บทบาทของเครือข่าย และความสำเร็จที่เกิดขึ้น ไปสู่บุคคลกลุ่ม และองค์กรอื่นๆ ที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกของเครือข่ายเพื่อสร้างการยอมรับใน เครือข่าย

(5) ผู้นำกลุ่มแกนนำ และสมาชิกของเครือข่ายต้องช่วยกันขยายไปสู่สมาชิกใหม่ๆ โดยการใช้ ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรม

(6) กฎ ระเบียบต่างๆ ของเครือข่าย เปิดโอกาสให้สมาชิกใหม่เข้าร่วมกับ เครือข่าย ได้และมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก

(7) ใช้การประชุม การสัมมนา การฝึกอบรมร่วมกัน เป็นเครื่องมือในการหาสมาชิก ใหม่ของเครือข่ายเพราะกิจกรรมข้างต้นจะนำไปสู่การร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายได้ง่าย

(8) เปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส กล่าวคือ เมื่อบุคคลกลุ่ม องค์กร หรือชุมชน ประสบปัญหา หรือเกิดวิกฤติการณ์ขึ้น เครือข่ายต้องเข้าไปสนับสนุน ช่วยเหลือ ซึ่งจะนำไปสู่การ เป็นสมาชิกใหม่ของเครือข่ายได้

(9) ให้บุคคลกลุ่มหรือองค์กรที่เป็นเป้าหมายได้รู้และเข้าใจว่าถ้าหากมาร่วมเป็นสมาชิกใหม่ของเครือข่ายแล้วจะมีสถานภาพ และบทบาทในเครือข่ายอย่างไร มีโอกาส ที่จะพบความสำเร็จในการดำเนินงานอย่างไร

(10) แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการหาสมาชิกใหม่โดยตรง เพื่อให้การขยายเครือข่ายเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม มีเป้าหมาย มีแผนงาน และดำเนินงานอย่างจริงจัง

สรุปจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการสื่อสาร ผู้วิจัยได้นำแนวทางการสร้างเครือข่ายของสื่อมวลชนด้านการสื่อสารทางการเมือง บริบทของการสร้างเครือข่าย องค์ประกอบของการสร้างเครือข่าย ปัจจัยในการสร้างเครือข่าย กระบวนการในการสร้างเครือข่ายมาใช้เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในงานวิจัย

2. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนจัดเป็นเครื่องมือการสื่อสารสาธารณะหรือเพื่อส่วนรวม เดิมสื่อมวลชนได้ยื่นเคียงข้างประชาชนและชุมชน ทำหน้าที่ตามบทบาท 5 ด้าน โดยแมคควอล (McQuail , 2010) เสนอกรอบวิเคราะห์หน้าที่สื่อในระดับปัจเจกบุคคล 4 ประการ คือ

1. ด้านข้อมูลข่าวสาร (information)
2. ด้านการแสวงหาข่าวสาร คำแนะนำ หรือแบบอย่างเพื่อนำมากำหนดอัตลักษณ์ให้กับตนเอง (personal identity)
3. ด้านการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นส่วนร่วมเป็นสังคมเดียวกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (integration and social interaction)
4. ด้านความบันเทิง หลีกหนีความเครียด หาสุนทรีย์ให้กับตนเอง (entertainment)

การทำหน้าที่ของสื่อมวลชนดังกล่าว ปัจจุบันได้แปรเปลี่ยนไปสู่ความเป็น “ธุรกิจ” ที่ประกอบด้วยผลประโยชน์และอิทธิพลมากขึ้น อันเป็นปรากฏการณ์ที่แผ่ขยายไปทั่วโลกในสังคมแบบทุนนิยม ทั้งนี้ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ และธนวิทย์ สุทธิรัตนกุล (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงสร้างตลาดสื่อวิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทย” มีผลวิจัยสรุปไว้ความตอนหนึ่งว่า “โทรทัศน์และวิทยุเป็นสื่อที่ประชาชนไทยได้รับข่าวสารและบันเทิงมากที่สุด โดยประชาชนกว่าร้อยละ 86 และ 36 ได้ชมโทรทัศน์และฟังวิทยุในแต่ละวัน ซึ่งสูงกว่าอัตราการอ่านหนังสือพิมพ์หรือการรับสื่ออย่างอื่น ธุรกิจสื่อโทรทัศน์และวิทยุในประเทศไทย มีอัตราการเจริญเติบโตสูงกว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

(GDP) เสียอีก เห็นได้จากการขยายตัวและขนาดของมูลค่าการโฆษณาที่เติบโตถึงร้อยละ 3.5 และ 4.4 เท่าของอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยรวมในระหว่างปี 2534-2545 นอกจากนี้ สื่อวิทยุกระจายเสียงของไทยได้มีการแบ่งเป็นตลาดแยกย่อย (fragmented) มากกว่า 520 สถานี มีระบบสัมปทานรัฐและเอกชน ซึ่งมีอายุสั้นมากและมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากภาครัฐสามารถบอกเลิกสัญญาได้ฝ่ายเดียว คณะผู้วิจัยพบว่า สื่อวิทยุมีแนวโน้มกระจุกตัวสูงขึ้น ดังเห็นได้จากสัดส่วนรายได้ของผู้ประกอบการวิทยุรายใหญ่ในกรุงเทพฯ 3 ราย เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13 ของรายได้โฆษณาปี 2542 เป็นร้อยละ 18 ในปี 2544

สื่อหนังสือพิมพ์ก็เช่นกัน ผลประกอบการและรายได้ร้อยละ 70 ของสื่อหนังสือพิมพ์มาจากการโฆษณาสินค้า ธุรกิจและบริการ โดยสัดส่วนข้างมากของรายได้โฆษณาในช่วงรัฐบาลชุดปัจจุบัน เป็นโฆษณาจากรัฐวิสาหกิจและธุรกิจที่มีนักการเมืองเกี่ยวข้อง รวมถึงการถือครองสื่อโดยผ่านการซื้อขายในตลาดหุ้น ทำให้ปัจจุบัน สื่อหนังสือพิมพ์กว่า 80 % มีกลุ่มธุรกิจการเมืองขนาดใหญ่เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่และกำหนดนโยบายการเสนอข่าวสาร”

ด้วยเหตุนี้ บทบาทด้านการโน้มน้าวใจผู้รับสารของสื่อสารมวลชนจึงเป็นไปในทางที่กำหนดให้สื่อเป็นเครื่องมือโฆษณาส่งเสริมบริโภคนิยม และตอบสนองกลุ่มผลประโยชน์อย่างกว้างขวางในกระแสของทุนนิยมที่มีไปทั่วโลก

นอกจากนี้ ความเข้มแข็งของภาคประชาชนและชุมชน ทำให้สื่อมวลชนมีการปรับตัวให้สอดคล้องโดยนำเสนอทางเลือกที่ตรงกับความต้องการของผู้รับสาร ทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่เป็นประเด็นปัญหาของชุมชนทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชน ความต้องการข้อมูลข่าวสารที่มากขึ้นทำให้สื่อท้องถิ่นเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สำคัญและมีความหลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการจากภาคประชาชน

บทบาทของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนมีบทบาทหรือมีอิทธิพลทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สำหรับบทบาทของสื่อมวลชนในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นมีดังนี้

บทบาทในด้านการเมือง สื่อมวลชนทุกแขนงสามารถเสนอแนวความคิด ถ่ายทอดความรู้ทางการเมืองได้อย่างกว้างขวาง สื่อมวลชนจะเป็นสื่อการสร้างความเข้าใจระหว่างรัฐบาลกับประชาชน เพื่อที่จะให้รู้ว่าขณะนี้รัฐบาลกำลังทำอะไร ดำเนินการอย่างไรในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ และรัฐบาลจะทราบความทุกข์ร้อน ความต้องการของประชาชนจากสื่อมวลชน นอกจากนั้น สื่อมวลชนยังเป็นเครื่องมือในทางการเมืองโดยตรง เช่น คราวที่ทำการปฏิวัติหรือทำรัฐประหารจะเห็นว่าสื่อมวลชนมีความสำคัญ ถ้าฝ่ายก่อการสามารถยึดสื่อมวลชนทุกประเภทได้ความสำเร็จก็อยู่แค่เอื้อม หรือคราวที่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรสื่อมวลชนจะมีบทบาทมาก ตัวอย่างการเลือกตั้งทั่วไปใน

ปี พ.ศ. 2531 พรรคการเมืองต่าง ๆ ได้มีโอกาสแถลงนโยบายทำความเข้าใจกับประชาชนทางโทรทัศน์ ทุกพรรคที่ส่งสมาชิกพรรคลงรับสมัครเลือกตั้ง ในด้านหนังสือพิมพ์รายวันก็ได้เสนอชื่อผู้สมัครทุกพรรคประกอบทั้งประมวลเหตุการณ์ คณะณินิยมของแต่ละคนแต่ละพรรคการเมืองมิได้ขาดแต่ละวัน ทำให้ประชาชนได้ศึกษาความเคลื่อนไหวสถานการณ์ทางการเมืองโดยตลอดจากสื่อมวลชนนั้น ส่วนสมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ, 2550 ได้ประมวลบทบาทของสื่อมวลชนในทางการเมืองไว้ดังนี้ 1) สามารถรายงานและสอดแทรกความคิดเห็นในเชิงวิจารณ์การเมืองให้ประชาชนให้ทราบ 2) สามารถถ่ายทอดความคิดเห็นทั้งในด้านการสนับสนุนและคัดค้านการกระทำของรัฐบาล กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ได้ 3) สามารถรายงานความเคลื่อนไหวในทางการเมืองให้ประชาชนได้ทราบอย่างรวดเร็ว 4) เป็นปากเป็นเสียงแทนปวงชน ในลักษณะที่ทำให้เกิดความคิดเห็นของประชาชนเป็นพลังที่เป็นปึกแผ่นได้ 5) สามารถถ่ายทอดความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศให้รัฐบาลได้ทราบและสนองความต้องการนั้นได้อย่างถูกต้อง 6) กลุ่มมวลชนสามารถแสดงออกได้ในลักษณะที่เป็นกลุ่ม เช่น ความเห็นของสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยซึ่งสามารถทำให้เกิดน้ำหนักและมีอิทธิพลที่รัฐบาลต้องยอมรับและปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ 7) สื่อมวลชน สามารถรวบรวมความคิดเห็นของประชาชนที่กระจัดกระจายกันอยู่ในลักษณะของความเห็นในอาณาบริเวณที่โดดเดี่ยวเข้ามาเป็นความคิดเห็นที่สามารถเข้าถึงได้อันเป็นผลให้ประชาชนจำนวนมากได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากยิ่งขึ้น จากบทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนหลายประการดังที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นตัวกลาง สื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาลหรือระหว่างประชาชนกับรัฐนั่นเอง ประการสำคัญที่สื่อมวลชนเป็นปัจจัยผลักดันที่ให้ประชาชนเข้าไปมีบทบาททางการเมืองการปกครอง

บทบาทในด้านเศรษฐกิจ ข่าวคราวความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจของประเทศจะถูกถ่ายทอดไปสู่ประชาชนได้โดยผ่านสื่อมวลชนมากที่สุด การกำหนดราคาสินค้าแต่ละวัน ราคาสินค้าเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอย่างไร ประชาชนทราบได้โดยผ่านทางวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ แม้กระทั่งโทรพิมพ์ โทรทัศน์ โดยเฉพาะสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจะเสนอข่าวความเคลื่อนไหวราคาสินค้าต่อประชาชนทุกวัน

บทบาทในด้านสังคม การเคลื่อนไหวของประชาชนสังคมหนึ่งอาจถ่ายทอดสู่สังคมหนึ่ง จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้มากมาย ส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลของสื่อมวลชน เช่น การแสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมราชินีนาถ ในวันที่ 5 ธันวาคมและวันที่ 12 สิงหาคมของทุก ๆ ปี จะมีการถ่ายทอดทางโทรทัศน์สู่ประชาชนชาวไทยทั่วทั้งประเทศ วิทยุทุกสถานี จะเสนอข่าวในวันนี้ จะทำให้คนทั้งชาติได้รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านอย่างหาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้ อันเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงในชาติได้อย่างดีเยี่ยมอีกด้วย หรือการเสนอ

ข่าวสารทางศิลปวัฒนธรรม สื่อมวลชนก็ได้ช่วยมากมาย เช่น งานประเพณีบุญบั้งไฟที่จังหวัดยโสธร งานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานี งานประเพณีแสดงของช้างที่จังหวัดสุรินทร์ งานประเพณีรดน้ำดำหัวที่จังหวัดภาคเหนือ งานประเพณีซึกพระที่จังหวัดภาคใต้ และแม้ข่าวเกี่ยวกับ ทับหลังนารายณ์บรมมหารัชมลินธุ์ที่จังหวัดบุรีรัมย์ที่ประเทศไทยได้คืนมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. 2532 เป็นต้น สื่อมวลชนก็ได้เสนอข่าวเป็นอย่างดี(www.presscouncil.or.thเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน2560)

หน้าที่ของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนและทุกอาชีพ มีทั้งที่ก่อให้เกิดประโยชน์และก่อให้เกิดความเสียหายได้ถ้าเลือกใช้ไม่เป็น โดยเฉพาะบทบาทในด้านการเมืองถ้าผิดพลาดก็หมายถึงความเสียหายทั้งชาติ เมื่อเป็นเช่นนั้นสื่อมวลชนจะต้องสำนึกถึงผลประโยชน์ส่วนรวมคือ ประชาชนและประเทศชาติ โดยมีได้มุ่งแต่ทางธุรกิจการค้าเพียงอย่างเดียว ฉะนั้นสื่อมวลชนควรจะได้มีบทบาทหน้าที่ของตนโดยเฉพาะ ซึ่งพอสรุปประเด็นหน้าที่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1. ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข่าวสารที่มีสาระและความเป็นจริงต่อประชาชนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม ข่าวที่ให้นี้ต้องมีความเป็นจริงหรือเชื่อว่าให้ข่าวด้วยความบริสุทธิ์ใจว่าเป็นความจริง ถ้าหากสื่อมวลชนให้ข่าวที่ไม่มีความเป็นจริงหรือไม่บริสุทธิ์ใจแล้วอาจก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ ในขณะที่เดียวกันก็จะก่อให้เกิดผลเสียแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นที่เป็นส่วนรวมได้ตลอดถึงประเทศชาติบ้านเมือง โดยเฉพาะการปกครองในระบอบประชาธิปไตยประชาชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ไปใช้ในการตัดสินใจเพื่อเข้าร่วมทางการเมืองอย่างถูกต้องและอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง

2. ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้และข้อคิดเห็นต่าง ๆ แก่ผู้อ่าน ผู้ชม และผู้ฟัง เพราะสื่อมวลชนจะต้องให้ข่าวความรู้ ข้อคิดเห็น หรือข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่สอดแทรกลงไปในเรื่องพร้อมๆ กันไป สำหรับความรู้และข้อคิดเห็นต่าง ๆ นี้้อาจจะเป็นเรื่องการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมควบคู่กันไป

3. ทำหน้าที่เป็นผู้คอยทักท้วงผู้มีอำนาจหรือมีบทบาทในการตรวจการปฏิบัติหน้าที่

4. ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างรัฐบาลและประชาชน สื่อมวลชนจะเป็นผู้ติดตามเหตุการณ์เสนอข่าวสาร ทิศนะทางการเมือง เพื่อให้ผู้อ่านได้ข้อมูลในการตัดสินใจอย่างเพียงพอเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายของรัฐบาลหรือนักการเมือง ในขณะที่เดียวกับประชาชนก็เสนอความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับการเมืองไปสู่รัฐบาลโดยผ่านสื่อมวลชนได้

5. ทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมความสัมพันธ์ความสำคัญความเป็นประเทศชาติในการเสนอข่าวสารและข้อคิดเห็นต่าง ๆ แก่สาธารณชนของสื่อมวลชนเป็นประจำนั้น สื่อมวลชนผู้เชื่อมประสานคนที่อยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้มีความรู้สึกร่วมกันถึงความเป็นชาติเดียวกัน

6. ทำหน้าที่ในการรวบรวมกลั่นกรองข้อเรียกร้อง ต้องการตลอดจนช่วยแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างกลุ่มในสังคม เนื่องจากในสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมมีข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งที่เกิดจากความเรียกร้องต้องการของกลุ่มแต่ละกลุ่มซึ่งมักไม่เหมือนกัน เป็นหน้าที่ของรัฐบาลโดยตรงแต่เนื่องจากรัฐบาลมีหน้าที่ต้องกระทำอยู่มากแล้ว สื่อมวลชนก็จะทำหน้าที่เป็นกลไกแทนรัฐบาล ซึ่งถือเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลและเป็นการป้องกันมิให้รัฐบาลต้องเผชิญหน้าโดยตรงกับกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความขัดแย้งหรือเรียกร้องกันอยู่ ประการสำคัญจะต้องรวบรวมกลั่นกรองข้อเรียกร้องความต้องการต่าง ๆ ของแต่ละกลุ่มที่แท้จริง

7. ทำหน้าที่ในการเลือกสรรทางการเมือง เนื่องจากการเมืองจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์กรของรัฐ และแต่ละองค์กรของรัฐจำเป็นต้องมีบุคคลเพื่อเข้าดำเนินงานในองค์กรต่างๆ เกี่ยวกับบุคคลที่จะเข้าดำรงตำแหน่งต่าง ๆ นี้ สื่อมวลชนก็จะสามารถเลือกสรรด้วยในระดับหนึ่ง

8. ทำหน้าที่ในเรื่องสังคมการณ์ทางการเมือง (Political Socialization) นั่นคือสื่อมวลชนจะเป็นตัวการ (Agent) ที่สำคัญที่ทำให้ประชาชนได้มีการเรียนรู้ทางการเมืองหรือสื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ หรือการประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อองค์กร หรือกระบวนการทางการเมืองในฐานะที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ในสังคมการเมืองนั้น

9. ทำหน้าที่ช่วยให้ประชาชนสามารถมีอำนาจหรืออิทธิพลต่อรัฐบาล การที่ประชาชนทั่วไปจะมีอำนาจในการโน้มน้าวชักจูงรัฐบาลให้กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความต้องการของตนนั้น จำเป็นต้องกระทำในรูปของกลุ่มพลัง ซึ่งสื่อมวลชนจะเป็นเครื่องมือช่วยได้อย่างดีในการกระตุ้นให้ประชาชนรวมกลุ่มกัน เพื่อให้มีอำนาจต่อรองกับรัฐบาล

10. ทำหน้าที่เป็นจักรกลของกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตยซึ่งสื่อมวลชนจะมีบทบาทสำคัญหลายประการ เช่น ในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล การเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การตัดสินใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมืองการบริหารประเทศของรัฐบาล และการทำหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นต้น

(<https://www.thairath.co.th/news/society/1279716> เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2560)

สรุปจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน ผู้วิจัยได้นำบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนด้านการสื่อสารทางการเมือง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การถ่ายทอดความรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง การเป็นเครื่องมือตรวจสอบทางการเมือง การเป็นพื้นที่ประสานความเข้าใจทางการเมือง มาใช้เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในงานวิจัย

3. บทบาทของสื่อมวลชนในกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ไบรอัน แม็คแนร์ (Brian McNair, 1995) กล่าวถึง บทบาทที่พึงประสงค์หรือความคาดหวังของสังคมที่มีต่อการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในกระบวนการทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตย ดังนี้

1. การเสนอข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับรู้ว่าเป็นอย่างไรในขณะนี้กำลังเกิดอะไรขึ้นในสังคม อาจกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนกำลังทำหน้าที่ในการตรวจตรา (Surveillance) หรือการแจ้งเหตุ (Monitoring)
2. การให้การศึกษาแก่ประชาชนถึงความหมาย และความสำคัญของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น
3. การเสนอประเด็นทางด้านนโยบายเพื่อให้มีการถกเถียง แลกเปลี่ยนทางการเมือง หรือแสดงความคิดเห็นสาธารณะ โดยเฉพาะต้องเปิดโอกาสต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง หลากหลาย ซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีประชาธิปไตย
4. การตรวจสอบรัฐบาล และสถาบันทางการเมืองทั้งหลายให้ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
5. เป็นช่องทางสำหรับสนับสนุนความคิดเห็นทางการเมือง เช่น พรรคการเมืองต้องการช่องทางในการนำเสนอ นโยบาย หรือโครงการต่าง ๆ ไปสู่การรับรู้ของประชาชน

ส่วนเจมส์ เคอร์แรน และยีน ซีตัน (Jame Curran and Jean Seaton, 1991) เสนอว่า สำหรับทฤษฎีสื่อมวลชนแนวเสรีนิยมได้กำหนดบทบาท หน้าที่ของสื่อมวลชนในทางการเมืองว่ามีอย่างน้อย 3 ประการดังนี้

1. สื่อมวลชนเป็นเวทีถกเถียงสาธารณะในประเด็นต่าง ๆ ทั้งนี้ในแต่ละวันสื่อมวลชนทำหน้าที่สะท้อนถึงความคิดเห็นของประชาชน และกดดันรัฐบาลให้ปฏิบัติตามสิ่งที่ประชาชนคิด ดังนั้นสื่อมวลชนจึงกลายเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่เปิดโอกาสให้ปัจเจกชนได้มีพื้นที่สำหรับทำหน้าที่ในการตรวจสอบรัฐบาล
2. สื่อมวลชนทำหน้าที่สอน หรือให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ ให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อประชาชนจะได้ตัดสินใจในการเลือกตั้ง หรือเป็นช่องทางอิสระในการสื่อสารทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายในสังคม
3. สื่อมวลชนทำหน้าที่ในการจุดประเด็น ให้ประชาชนต่อต้านการใช้อำนาจในทางที่ผิดของผู้บริหารประเทศ หรือวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสม หรือไร้ประสิทธิภาพ สิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นย่อมบ่งชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงบทบาท หน้าที่ที่สำคัญของสื่อมวลชนในระบอบประชาธิปไตย แต่สำหรับนักการเมืองโดยเฉพาะรัฐบาลซึ่งให้ความสำคัญกับคะแนนนิยมเพื่อต้องการคงอำนาจทางการเมืองเอาไว้ ย่อมไม่พึงพอใจต่อบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนที่คอยติดตามตรวจสอบทุกฝั้ว

ในขณะเดียวกัน ในสังคมประชาธิปไตยการที่รัฐบาลจะใช้วิธีการโฆษณาชวนเชื่อ หรือครอบงำความคิดของประชาชนด้วยวิธีการที่ตื้นเขิน เพื่อสร้างคะแนนนิยมให้กับตนเองเป็นสิ่งที่

ยากลำบากอย่างยิ่ง ดังนั้นในยุคปัจจุบันรัฐบาลหลายแห่งจึงใช้วิธีการ หรือเทคนิคใหม่ในการควบคุม และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล เพื่อให้ได้ผลตรงเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ตามที่ ต้องการให้มากที่สุด โดยเรียกรูปแบบนี้ว่า “การจัดการข่าว” (News Management) ซึ่งมีรายละเอียด ที่น่าสนใจดังนี้ (Heywood, 2002)

1. ตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร การให้เหตุผลหรือหลักฐานสนับสนุนอย่างรัดกุมรอบคอบมากที่สุด ก่อนที่จะให้ข่าวแก่สื่อมวลชน

2. ควบคุมผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร ด้วยการกำหนดให้เฉพาะผู้บังคับบัญชาผู้มีอำนาจในเรื่องนั้น เท่านั้นเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารแก่สื่อมวลชน

3. กำหนดให้เนื้อหาของข้อมูลข่าวสาร มีลักษณะเป็นแถลงการณ์ขนาดสั้น ไม่มีเหตุผลเยิ่นเย้อ

4. ควบคุมการให้ข้อมูลข่าวสาร โดยเลือกให้เฉพาะแก่สื่อมวลชนที่อยู่ฝ่ายเดียวกัน

5. เลือกให้ข้อมูลข่าวสาร ในช่วงที่สื่อมวลชนใกล้ถึงเวลาปิดต้นฉบับ (ในกรณีของสื่อสิ่งพิมพ์) เพื่อป้องกันการตรวจสอบ หรือหาข้อมูล หลักฐานมาได้แย่ง

อย่างไรก็ตาม ในยุคที่รัฐบาลใช้วิธีการจัดการข่าว ไม่ได้หมายความว่า สื่อมวลชนอยู่ในสถานะตั้งรับ เพราะรัฐบาลกับสื่อมวลชนเปรียบเสมือน “น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า” รัฐบาลเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสารที่สำคัญของสื่อมวลชน ส่วนสื่อมวลชนก็เป็นช่องทางในการแพร่กระจายข้อมูล ข่าวสารของ รัฐบาล แต่ก็กดดันรัฐบาลเพื่อจะได้เสนอข้อมูลข่าวสาร ซึ่งมีลักษณะที่เรียกว่า มีคุณค่าของความเป็น ข่าว (Newsworthy) ไม่ใช่ข้อมูลข่าวสารใดก็ได้ที่รัฐบาลเสนอจะถูกหยิบยกนำมาเสนอเป็นข่าวเสมอ ไป สื่อมวลชนมีหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบก็มีรายละเอียดที่แตกต่างกันตามที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว ข้างต้น อย่างไรก็ตาม ความเหมือนกันประการหนึ่งของสื่อมวลชนเหล่านี้ในสังคมประชาธิปไตยก็คือ ต่างล้วนเป็นองค์กรธุรกิจในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งหวังผลกำไรจากการประกอบการ และ ต้องการขยายธุรกิจให้เติบโตมากขึ้นเรื่อย ๆ ประเด็นนี้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินบทบาท หน้าที่ ของสื่อมวลชนทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่ได้โดยอิสระอย่างแท้จริง

เอ็ดเวิร์ด เฮอร์มาน และนอม ชอมสกี (Edward Herman and Noam Chomsky, 1988) ยืนยันถึงความคิดดังกล่าวข้างต้น โดยชี้ให้เห็นว่ากรอบจำกัดในการทำงานของสื่อมวลชนมา จากปัจจัยหรือเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ขนาดและบุคคลที่เป็นเจ้าของธุรกิจ

2. สื่อมวลชนเป็นธุรกิจที่มุ่งเน้นผลกำไรไม่แตกต่างจากธุรกิจประเภทอื่น ๆ โดยรายได้หลัก มาจากการโฆษณา

3. ข้อมูลในการเสนอข่าว ผู้สื่อข่าวต้องพึ่งพาอาศัยแหล่งข่าวที่มาจากรัฐบาล ผู้นำทาง การเมือง ผู้นำธุรกิจ ผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ

4. สื่อมวลชนคำนึงถึงความรู้สึกของคนในสังคม ตระหนักถึงการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคม ส่งผลทำให้ขาดความเป็นอิสระในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารตามที่ตนเองต้องการและเห็นว่าถูกต้อง

สรุปจากการศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนในกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ผู้วิจัยได้นำเรื่องการเสนอข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับรู้ หรือการแจ้งเหตุ การให้การศึกษาแก่ประชาชน การเสนอประเด็นทางด้านนโยบายเพื่อให้มีการถกเถียง การตรวจสอบรัฐบาล และสถาบันทางการเมืองทั้งหลายให้ดำเนินการตามบทบาท หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมาใช้เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในงานวิจัย

4. สภาพภาพรวมการสื่อสารของพื้นที่วิจัยจังหวัดสงขลา

กิจกรรมที่มีสื่อมวลชนมาร่วมเยอะๆ หรือกิจกรรมที่สื่อมวลชนไปร่วม จะเป็นงานแถลงข่าวทั่วไปที่เป็นงานของรัฐ การเชิญสื่อมวลชนส่วนใหญ่จะเชิญทางอีเมลล์และโทรศัพท์ และทาง ไลน์ กลุ่มสื่อมวลชน ทางประชาสัมพันธ์จังหวัด ประชาสัมพันธ์จังหวัดก็มีหน้าที่ส่งมาทางสื่อมวลชนในพื้นที่จังหวัดสงขลา ในฐานะที่เป็นสื่อของรัฐ กรมประชาสัมพันธ์จะมีทั้งประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา สวท. สงขลา สวส. สงขลา สถานีโทรทัศน์หรือว่า NBT สงขลาและจะมีหน่วยงานส่วนกลางในภูมิภาคที่มาตั้งอยู่ภูมิภาคเป็นหน่วยงานประชาสัมพันธ์เขต 6 ซึ่งดูแล 7 จังหวัดภาคใต้ตอนล่างเหมือนอย่างกลุ่มไลน์ คือกลุ่มหลักๆ ที่เป็นสื่อมวลชนสงขลาเกิดมาจากสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นคนที่ประสานสื่อส่งข้อมูลข่าวสาร หน่วยงานราชการต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นเอกชน รัฐวิสาหกิจต่างๆ จะส่งข้อมูลข่าวสารเข้าไปที่ประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา ประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา ก็จะเรียงลำดับออกมาเป็นรายการในแต่ละวันเป็นปฏิทินข่าว แต่ว่าหลักๆ แล้วจะเป็นของผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา รองผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา นอกจากนั้นก็จะเป็นหน่วยงานต่างๆ ที่ส่งข้อมูลเข้าไป ซึ่งหน่วยงานราชการหลายที่ผ่านประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา ประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา ก็จะเอามาลงในปฏิทินข่าวและปฏิทินข่าวจะมีทุกวัน เพราะฉะนั้นในกลุ่ม ไลน์ จะมีสมาชิกอยู่ 300 กว่าคน มีทั้งหัวหน้าส่วน ผู้บริหารส่วนจังหวัด สื่อมวลชน ต้องบอกว่าครบทั้งภาครัฐและเอกชน สื่อมวลชนจะเข้าไปดูจากกลุ่ม ไลน์ ว่าสนใจข่าวไหน มีหน่วยงานราชการที่จัดกิจกรรมขึ้นมา ก็อาจจะส่งตรงให้สื่อมวลชน นั่นก็คือวิธีการทำงานในเรื่องของสื่อมวลชนที่ทางกรมประชาสัมพันธ์ดำเนินงานอยู่

ประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลาให้ช่วยประสานงานกับสื่อมวลชนให้หรือไม่อาจจะมีการประสานงานไปทางแกนนำของสื่อมวลชนอย่างเช่นวันนี้ส่วนหนึ่งมาจากประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา อีกส่วนหนึ่งจะมาจากสื่อมวลชนที่ไม่ใช่ภาครัฐก็จะมีเป็นกลุ่ม ทั้งนี้ทั้งภาครัฐและเอกชนจะมีศูนย์รวมอยู่ที่ประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลาเป็นส่วนใหญ่คือสื่อมวลชนส่วนใหญ่ประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลาเป็นผู้เผยแพร่เช่น การแถลงข่าว การเลี้ยงขอบคุณสื่อมวลชน แล้วแต่หน่วยงานต่างๆ ว่าจะ

ประสานงานเองหรือว่าจะประสานงานผ่านทางประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา เพราะประชาสัมพันธ์จังหวัดจะมีฐานข้อมูลของสื่อมวลชนอยู่แล้ว

อันดับแรก ดูที่ประเด็นข่าวว่าน่าสนใจไหม เป็นประเด็นที่กำลังเป็นที่สนใจของกลุ่มเป้าหมายหรือเปล่า เรื่องบุคคลก็สำคัญเป็นบุคคลระดับประเทศ ระดับจังหวัด สื่อมวลชนให้ความสำคัญ ในส่วนของเนื้อหาสาระก็สำคัญ

ภาครัฐต้องเผยแพร่ คือเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกรมการประชาสัมพันธ์ ก็ต้องมุ่งประเด็นไปที่การประชาสัมพันธ์ของภาครัฐว่ารัฐทำอะไรแล้วประชาชนได้อะไร เกิดประโยชน์อะไรกับประชาชน ตรงนี้นำมาประชาสัมพันธ์เป็นอันดับแรกอยู่แล้ว

เว็บไซต์ งานข่าวจะเป็นข่าวที่เป็นของลูกค้ำมากกว่าแหล่งข่าว ถ้าข่าวทั่วไปคือประชาสัมพันธ์จังหวัดก็จะเผยแพร่โดยให้เครดิตว่ามาจากประชาสัมพันธ์จังหวัดสงขลา ไม่จำเป็นต้องไปทำทุกข่าวเน้นเจาะประเด็น

สมาคมวิทยุผู้ประกอบการชุมชน เป็นการรวมกัน จะมีกลุ่มผู้ประกอบการที่เป็น กสทช. และจะเป็นกลุ่มผู้ประกอบการอย่างเดียว กลุ่มหนึ่งเป็นการบังคับคือ กสทช. ต้องสื่อสารกัน อีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นกลุ่มของวิทยุผู้ประกอบการโดยตรง

หนังสือพิมพ์จะมีอยู่ 2 สมาคม คือ สมาคมนักหนังสือพิมพ์ภูมิภาคภาคใต้แห่งประเทศไทย นายกสมาคม บทบาทคือมีการประชุมทุกปีและมีสมาชิกหลายร้อยคนมีบทบาทในเรื่องของการให้ข้อคิดเห็นในเรื่องการเมือง ความขัดแย้งในภาคใต้ว่ามีข้อเท็จจริงอย่างไรในการที่จะนำเสนอต่อผู้บริหารในระดับประเทศ ระดับกองทัพ บทบาทค่อนข้างแน่นในกลุ่มนี้ และมีอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นสมาคมนักสื่อสารมวลชน

ชมรมของวิทยุกระจายเสียง ซึ่งผู้ที่กำกับดูแลวิทยุกระจายเสียงระดับชุมชนจะเป็น กสทช. ไม่ได้มีส่วนร่วมในส่วนนั้นในฐานะสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย สัญญาณที่ได้รับเป็นข้อกำหนดของ กสทช. รับหรือไม่รับอย่างไร บทบาทในเรื่องของการทำข่าวเรื่องของประเด็นมากกว่า ประเด็นไหนที่ดีเกี่ยวกับราชการหรือประชาชนจะทำ เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในชุมชนแห่งนี้จะไม่ให้เกิดข้อกังขาหรือข้อโต้แย้ง ถ้ามีข้อข้อกังขาหรือข้อโต้แย้งก็จะไปสัมภาษณ์และออกข่าวในลักษณะที่เน้นไปที่ประเด็น สร้างเครือข่าย เว็บไซต์กิมหยงหรือเว็บไซต์อื่นที่จะเอาข่าวลงไปก็ไม่ขัดข้องในส่วนนี้ เพื่อเป็นเครือข่ายในการที่จะเผยแพร่ข่าว การสร้างเครือข่าย สร้างกันเองของสื่อมวลชน

สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย (สวท.) เน้นการมีส่วนร่วมทั่วประเทศมีสถานีความถี่อยู่แค่ 3 สถานี สำหรับวิทยุแห่งประเทศไทยมี เชียงใหม่ ยะลา และของผมเชียงใหม่จะเน้นเรื่องชนเผ่า 7 ชนเผ่า เพื่อกระจายเสียงไปสู่ประชาชน ยะลามีภาษามลายู 24 ชั่วโมง ในส่วนของจังหวัดสงขลาเน้นการมีส่วนร่วมในการติดต่อสื่อสารต่อกันในส่วนนี้ภาคประชาชน ซึ่งที่นี้จะมีส่วนเข้มแข็งอยู่คือรายการ

กีฬา เพราะมีความเข้มแข็งและทำให้อีกครั้งหนึ่งคือรายการปักข์ใต้บ้านเรา นอกจากนี้เชิญมาร่วมกันอาจจะไม่เหมือนกันกับทางนี้ในสื่อวิทยุกระจายเสียงจะเชิญมาคุยมาประชุม โดยประชาชน มีระดับความเข้มแข็งจะมีตั้งแต่กำกับดูแลตั้งแต่ต้นจนถึงก้าวพัฒนาไปจนสามารถคิดประเด็นเองในการดำเนินรายการสามารถควบคุมคอนโทรลรายการเองได้จนกระทั่งสามารถทำอาคารเอนกประสงค์เองได้งบประมาณก่อสร้าง นั่นคือความเข้มแข็งเป็นเอกลักษณ์ของ สวท. สงขลา นอกเหนือจากว่าทางเชียงใหม่เขาทำเป็นชุมชนเผ่า ยะลาทำเรื่องภาษามลายูที่น่าอัศจรรย์ของภาษามาเผยแพร่ 24 ชั่วโมง กลุ่มบิณฑลงานจะเชิญส่วนราชการมาร่วมเชิญภาคประชาชนมาคุยและร่วมจัดรายการกันเป็นพิเศษเป็นการร่วมผลิตรายการด้วยกันจะมีส่วนของ อปท. ประชาคมส่วนจังหวัดดูแลอยู่ในการทำงานให้เป็นความเข้มแข็งของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งจะมีความเหนียวแน่นกัน มีการประชุมกันทุกเดือนว่ามีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นประมาณนี้ ประชาชนหลากหลายอาชีพใช้ไหมคะ

ส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการที่เกษียณไปแล้วถ้ามีความรู้เรื่องกฎหมายก็จะดึงมาคุย อัยการ ผู้พิพากษาก็จะดึงมาคุย อย่างที่ 2 เรื่องสถานศึกษาที่มีอยู่ในสงขลาเราก็จะคิดว่าเรื่องกฎหมายสถานศึกษาก็เอามาคุยกัน อย่างที่ 3 เรื่องของสิ่งแวดล้อมจะเชิญมาคุยในส่วนนี้ เรื่องของปากชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องธุรกิจจะเชิญมาคุยในทุกวันอังคาร กศน. ที่เกษียณอายุราชการก็จะเชิญมาพูด เรื่องอาเซียนจะตั้งกลุ่มขึ้นมาเป็นกลุ่มเฉพาะนอกเหนือจากกลุ่มที่เช่าเวลา

สื่อบุคคลในมุมมองของกรมการประชาสัมพันธ์เชิญคนมาอบรมให้ความรู้ สื่อบุคคลที่ออกจากไลน์, Facebook จะมี Facts กับ Fake ในส่วนนี้ ซึ่งสื่อหลักต้องพิจารณาว่าจะเอามาเป็นข้อมูลได้หรือไม่ในส่วนนี้มันจะต่างกัน เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จรรยาบรรณ เช่น การกระพือข่าวให้หนักแล้วเพราะฉะนั้นตรงนั้นมันจะมีเส้นบาง ๆ บังอยู่ในเรื่องของจริยธรรมของความน่าเชื่อถือ การเป็นเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนข่าวหรือมีการช่วยเหลืออย่างอื่น การทำข่าวบางที่จะมีการส่งภาพส่งข่าวให้กัน

เครือข่ายด้านหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ไปทำข่าว ยกตัวอย่างข่าวประชาสัมพันธ์ แต่ในส่วนของตัวหนังสือส่วนใหญ่เราจะคิดประเด็นขึ้นมาเองเป็นข่าวที่มีผลกระทบต่อสังคม การร้องเรียนไปสัมภาษณ์สอบถามปัญหาที่เขาโต้แย้งกันก็ลงรายงานข่าว ประเด็นที่ร้อนในขณะนั้นและอาจจะลงไปตรงจุด เพื่อจะเอาข้อมูลตรงนั้นออกมา

เครือข่ายที่มีของสื่อมวลชนสร้างใช้ไม่ได้กับการเมือง นักข่าวสายการเมืองมีใน ส่วนกลาง ใน ส่วนของจังหวัดไม่มีนักข่าวสายการเมือง ภาพพจน์ของสื่อมวลชนในพื้นที่ประเภทการเมืองจะถอยออกจากการเมืองคนได้กลัวถูกไปเป็นเครื่องมือของการเมือง

คลื่นประเภทธุรกิจเขาจะให้เงิน อย่างเช่น ธุรกิจมีค่าเช่าเวลา แต่จะมีเงื่อนไขว่าร้อยละ 20 ต้องรับของรัฐต้องมีข่าวชุมชน ในการรับโฆษณาให้กับการเมืองรับทั้ง 2 ฝ่ายเลยและลงให้ติด ๆ กัน

สื่อมวลชนต้องเป็นกลาง มีหน้าที่สื่อสาร ไม่ได้มีหน้าที่ไปทางซ้ายหรือขวาเป็นแค่สื่อกลาง แต่จะหลีกเลี่ยงข่าวการเมือง

ไลน์ กลุ่มสื่อมวลชนในสงขลา มีหลายกลุ่มแยกตามเทศบาล มีสื่อสงขลา PR หาดใหญ่ คอหงส์และมีอีกประมาณ 8-9 กลุ่ม แต่เป็นสื่อหลักที่นักข่าวส่วนมากจะอยู่ สื่อสงขลาเป็นของ ประชาสัมพันธ์จังหวัดกับ PR หาดใหญ่เป็นของเทศบาลหาดใหญ่ และข่าวสาร อบจ. สงขลา เป็นของ อบจ. สงขลา (<https://www.nbtc.go.th/getattachment/Information> <http://slbkb.psu.ac.th/xmlui/handle> สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2560

สรุปจากการศึกษาภาพรวมการสื่อสารของพื้นที่วิจัยจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้นำเรื่องประเด็น ข่าว ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกรมการประชาสัมพันธ์ เว็บไซต์ งานข่าว สมาคมวิทยุผู้ประกอบการชุมชน สมาคมนักหนังสือพิมพ์ภูมิภาคภาคใต้แห่งประเทศไทย ชมรมของวิทยุกระจายเสียง สถานีวิทยุแห่งประเทศไทย (สวท.) มาใช้เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในงานวิจัย

5.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภูริดา เขวงศักดิ์สงคราม (2558) ศึกษาเรื่อง เครือข่าย ขั้นตอนการรณรงค์และกลยุทธ์ การสื่อสารของโครงการสวนผักคนเมือง ศึกษาลักษณะเครือข่ายการสื่อสารและรูปแบบการร่วมมือของเครือข่ายของโครงการสวนผักคนเมือง ตลอดจนปัจจัยในการเข้ามามีส่วนร่วมและกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกโครงการขนาดเล็กของโครงการสวนผักคนเมือง โดยการศึกษาเชิงคุณภาพ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่าขั้นตอนการรณรงค์ของโครงการสวนผักคนเมือง ในส่วนของขั้นตอนการวางแผนประกอบด้วย 9 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูล 2) การกำหนดเป้าหมาย 3) การกำหนดวัตถุประสงค์ 4) การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย 5) การกำหนดวิธีการประเมินผล 6) การเตรียมเอกสาร 7) การผลิตสื่อ 8) การกำหนดตารางการรณรงค์และการจัดทำแผนปฏิบัติการ 9) การกำหนดงบประมาณ ส่วนขั้นตอนการรณรงค์ประกอบด้วย 1) การหาแนวร่วม โดยการชักชวนเครือข่ายและผู้มีประสบการณ์ด้านการทำเกษตรในเมืองมาร่วมมือกันรณรงค์ร่วมกัน 2) การรักษากระแส ได้แก่การจัดกิจกรรมและประชาสัมพันธ์โครงการอย่างต่อเนื่อง ส่วนการประเมินและติดตามผลแบ่งเป็นการประเมินความรู้ ความพึงพอใจและการนำไปใช้ กับ การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์อบรมเกษตรในเมือง กลยุทธ์การสื่อสารของโครงการสวนผักในเมือง ได้แก่ กลยุทธ์เกี่ยวกับผู้ส่งสาร การสร้างความน่าเชื่อถือ การสร้างความเป็นเพื่อนและความไว้วางใจ และการใช้เทคนิคการโน้มน้าวใจ กลยุทธ์ด้านสาร การถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ การนำเสนอเรื่องง่ายใกล้ตัวเป็นรูปธรรม การนำเสนอเรื่องราวในต่างประเทศ การนำเสนอข้อเท็จจริง การนำเสนอรูปธรรมผ่านการเยี่ยมชมและสำรวจพื้นที่จริง และกลยุทธ์ด้านสื่อ เลือกใช้ สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ สื่อกิจกรรม สื่อใหม่ และสื่อผสม ลักษณะเครือข่ายของการสื่อสารของโครงการสวนผักคนเมือง เป็นเครือข่ายการสื่อสารแบบวงล้อ เครือข่ายการสื่อสารแบบทุกช่องทาง และเครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม โดยรูปแบบการ

ร่วมมือประกอบด้วย การร่วมมือกันแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากรระหว่างกัน ผลักดันประเด็นใหม่ๆ และเผยแพร่ความรู้และประชาสัมพันธ์

ธีรวิภา กายแก้ว (2560) ศึกษาเรื่องการสร้างเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพเหนือ เพื่อศึกษาประเภทของเครือข่ายทางสังคมและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายทางสังคมของนักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพเหนือ รวมถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไขการสร้างเครือข่ายทางสังคม โดยใช้อนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 7 กลุ่ม กลุ่มละ 6 คน ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายสังคมของนักฟุตบอลสมัครเล่นในกลุ่มกรุงเทพมี 3 ประเภท คือ เครือข่ายแนวราบ เครือข่ายเชิงพื้นที่ และ เครือข่ายระดับชุมชน โดยเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความสนใจในการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ มีเป้าหมายเพื่อเป็นการออกกำลังกายและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคม ปัญหาอุปสรรคในการสร้างเครือข่ายทางสังคม พบ 2 ด้านคือ ปัญหาอุปสรรคด้านบุคคล และปัญหาอุปสรรคด้านสถานที่ในการทำกิจกรรม

วันฉัตร โกมลวิวัฒน์ (2554) ศึกษาเรื่องการสื่อสารการเมืองผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ของกลุ่มคนเสื้อหลากสี รูปแบบการเกิดของกลุ่มจากสื่อออนไลน์และด้วยเหตุผลความไม่พอใจและต้องการแสดงออกทางการเมืองของตนเอง ซึ่งมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับอีกฝ่ายที่ได้มีการออกมาชุมนุม ณ ช่วงเวลานั้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการวิจัยศึกษาขึ้น เพื่อค้นหาว่าปัจจัยการเกิดของกลุ่มคนเสื้อหลากสีนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร มีการใช้สื่อชนิดใดและกลุ่มคนเสื้อหลากสีมีรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างไรบ้าง ผลการวิจัยครั้งนี้ปรากฏว่า 1) รูปแบบการเกิดของกลุ่มคนเสื้อหลากสีนั้นมีลักษณะจากการชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่มของคนที่มีความสนิทสนมหรือรู้จักกันมาก่อนและได้มีการชักชวนเข้ากลุ่มตามลำดับ โดยจะเห็นได้ว่าผู้ที่ชักชวนและเข้าร่วมกลุ่มกับกลุ่มคนเสื้อหลากสีนั้นจะมีเหตุผลที่คล้ายคลึงกันเช่นความเดือดร้อนส่วนบุคคลไม่ว่าจะเป็นในสถานที่ทำงาน การใช้ชีวิตประจำวันรวมถึงความไม่พอใจต่อการชุมนุมของอีกฝ่าย 2) สื่อที่กลุ่มคนเสื้อหลากสีใช้เป็นหลักนั้นจะเป็นสื่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการส่งต่อข่าวสาร ตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร และมีการใช้สื่อออนไลน์รองลงมา โดยจะพบว่าสื่อมวลชนนั้นมีความสำคัญน้อยกว่ากับกลุ่มคนเสื้อหลากสี 3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อหลากสีนั้นพบว่ากลุ่มคนเสื้อหลากสีจะมีรูปแบบในการแสดงออกหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่น้อยมาก เนื่องจากกลุ่มคนเสื้อหลากสีนั้นมีการเกิดขึ้นในลักษณะเฉพาะกิจ

ณัฐกานต์ กุลณรงค์. (2551). ศึกษาเรื่องการสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในช่วงการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารทางการเมือง และปัจจัยที่มีผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการสื่อสารทางการเมือง ในช่วงที่เกิดการต่อต้านรัฐบาลทักษิณ

วิเคราะห์ว่าทฤษฎีทางการเมืองที่ปรากฏบนพื้นที่อินเทอร์เน็ต และวิเคราะห์แนวโน้มการใช้พื้นที่การสื่อสารทางการเมืองบนอินเทอร์เน็ต เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร กฎหมาย ระเบียบและคำสั่ง เอกสารงานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์และเอกสารตีพิมพ์ และเก็บข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่างโดยผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตการณ์และทำการจัดบันทึกการสนทนาระหว่างผู้สื่อสารบนกระดานสนทนาของเว็บไซต์ www.manager.co.th, www.matichon.co.th, www.thaingo.org เพื่อค้นหาวาทกรรม ผลการศึกษาพบว่า ในยุคโลกาภิวัตน์อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองอย่างสูง โดยเฉพาะในช่วงเกิดการต่อต้านรัฐบาลทักษิณกุ่มทางสังคม รวมถึงประชาชนต่างใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองทั้งจากกลุ่มที่สนับสนุน และคัดค้านรัฐบาลทักษิณ โดยมีรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองผ่านเว็บไซต์ (Web Site), กระดานสนทนา (Web Board) และเว็บล็อก (Blog) ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการสื่อสารทางการเมืองในห้วงเวลาดังกล่าว คือ สื่อมวลชนกระแสหลัก (โทรทัศน์, วิทยุ และ หนังสือพิมพ์) ถูกควบคุมการนำเสนอข่าวสาร และการแทรกแซงการทำงานจากรัฐบาล ทำให้ สื่อมวลชนกระแสหลักนำเสนอข่าวสารทางการเมืองด้านเดียว การขยายตัวของการสื่อสารผ่านสื่อ อินเทอร์เน็ต การเติบโตของสื่อทางเลือก และคุณสมบัติของสื่ออินเทอร์เน็ต ที่เอื้อต่อสิทธิและ เสรีภาพในการรับรู้ ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง ความสามารถในการสื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ที่สำคัญคือ อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือการสื่อสารทางการเมืองที่เอื้อต่อการสื่อสาร ทางการเมืองแบบสองทาง (Two-ways Communication) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตย

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนด้านการสื่อสารทางการเมืองประกอบด้วย การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การถ่ายทอดความรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมือง การเป็นเครื่องมือตรวจสอบทางการเมือง การเป็นพื้นที่ประสานความเข้าใจทางการเมืองและตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายของสื่อมวลชนด้านการสื่อสารทางการเมือง ประกอบด้วยบริบทของการสร้างเครือข่าย องค์ประกอบของการสร้างเครือข่าย ปัจจัยในการสร้างเครือข่าย กระบวนการในการสร้างเครือข่าย